

שאלה י"ג

בדין אם קרא את שמו של בנה על שם
אביו, כי סברה שהוא מת, ואחרי השחרור
בא אביו החי, אם יכול לקרוא את הבן בשם
אביו החי, או שיש לשנות את שמו כרצון
אביו ולא לקרות אותו בשם אביו החי

שאלה: ביום כ"ח סיון תש"א באה השמש בצהרים ליהודי ליטא,
כי ביום ההוא בא שאון צעדי הצבא הגרמני ימ"ש עד קצה
ארץ ליטא ועם ה' ניתנו לחרב, לא יספדו ולא יאספו ולא יקברו,
וכדומן על פני האדמה היו, אכד מנוס מפני הרשעים ופליטה מפני
תעלוליהם.

ובכל מקום אשר צבא רב הטכחים מניע, אבל גדול ליהודים בכי
ומספד, חושך ואפלה ענן וערפל, דם ואש ותמרות עשן, כחלה
הופקדה עליהם, מגור ומהומה, כי פתאום בא השודד על בית ישראל,
השוד והשבר.

ובגבור המהומה גכרו התלאות, משפחות רבות נפוצו ונפרדו בשעת
חירום זו מפני שהאב או הבעל, הבן או הבת הלכו לדרכם כמה
ימים לפני כניסת הגרמני ועקבותיהם נעלמו.

ובין המשפחות שנפרדו זה מזה היתה משפחה אחת בשם ליבערמאן,
ראש המשפחה נסע מקובנה לוויילנא לימים אחדים בהשאירו
בביתו את אשתו המעוברת ובתו הקטנה, וכינתיים נכנסו הגרמנים

לווילנא ונפסק הקשר בין שתי הערים, כי הגרמנים נכנסו לווילנא
איזה זמן קודם לפני שנכנסו לקובנה.

האשה הצעירה מררה בבכי כי לא שמעה מאומה על בעל נעוריה,
העודנו חי או הוכרע לטבח על ידי הצוררים הארורים, גם בתה
הקטנה הרבתה בתמרורים על אביה כי איננו, ואין להן מנחם.

ולבעלה נודע, איש שהכירו היטב, והנה באחד הימים בא האיש
וסיפר לה, כי גם הוא היה כווילנא בשעת כניסת הגרמנים
לעיר, וכשנכנסו, הוא ברח ברגלי עם עוד מאות יהודים בכביש
המוביל לווילנא לקובנה, ובין הכורחים הללו היה גם בעלה, כי אמצעי
הובלה אחרים לא היו אז בגלל המלחמה, אולם בעת בריחתם באו
הלקות אוירונים גרמניים והמטירו עליהם אש קטלנית ורבים מהכורחים
נהרגו אז מכדורי האוירונים, ומאז לא ראה את בעלה, ויש להניח
בודאות כי הוא נהרג אז מאש תופת זו שהומטרה עליהם.

כששמעה האשה האומללה את השמועה הלא טובה שבעל נעוריה
נהרג ואיננו, והיא נשארה לבדה לאנחות עם בתה היתומה
מבלי משען ומשענת, היא החלה להוריד כנחל דמעה על בעלה מחמד
לבה, ותמאן להתנחם באמרה כי ארד אל בעלי אכלה שאולה ותכך
אותו ימים רבים.

אולם כשאפפוה חבלי מות ומצרי שאול מצאוח כשגבר חמת המצוק,
הגרמני בקובנה על היהודים, היא מצאה לה ולבתה מפלט בין
הגוים ובחמלת ח' עליהן הן נשארו בחיים, אבל בינתיים היא ילדה
זכר ותקרא אותו כשם בעלה כדי להקים שם בעלה הנחרג על בנו.

והנה כשנשברה זרוע רשע ומוטות עריץ מוגרו ופדוויי ה' הכלו לשוב
מארצות גלותם ונדודיהם, שב גם בעלה של האשה האומללה
הזאת מערכות רוסיה שהיה שם בין הגולים, ולשמחת האשה הזאת
לא היה קץ.

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ה' קכג

אבל אליה וקוץ בה, כשמוע הבעל שקוראים לבנו כשמו, הוא מחה על זה נמרצות באמרו שבשום אופן לא יסכים שבנו יקרא כשמו בעודו בחיים, כל טענות אשתו שהיא קראה לבנם על שמו לתומה, בחשבה כי הוא נספה ברעה אשר מצאה אותו, ולכל הפחות רצתה להקים לו שם וזכר, כל הטענות הללו היו לשוא, כי הוא באחת שמות נולדים נוהגים לקבוע לזכרם של מתים, ומכיון שהוא חי יש לתת לבנו שם חדש, ולא עוד אלא שיש לסדר את הדבר באופן חוקי כך שאף פעם לא יקרא בנו כשמו אפילו בתעודת הלידה שלו.

ואז נשאלתי, אי יאות עבוד לקרוא את הבן בשם אביו החי, או שיש לשנות את שמו כרצון אביו ולא לקרוא אותו בשם אביו החי.

תשובה: גרסינן בשבת דף קל"ד ע"א. אמר ר' נתן פעם אחת הלכתי לכרכי הים, ובאה אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאותו לפני ראיתו שהוא אדום, אמרתי לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו, המתינה לו עד שנבלע בו דמו ומלה אותו וחיה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי. שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאותו לפני ראיתו שהוא ירוק, הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית, אמרתי לה המתיני עד שיפול בו דמו, והמתינה לו ומלה אותו וחיה, והיו קורין שמו נתן הבבלי על שמי.

הרי בהדיא שהיו נוהגין לקבוע שמות לנולדים על שם אנשים חיים וכן מצינו להדיא גם בבא מציעא אף פ"ד ע"ב, גבי רבי אלעזר ברבי שמעון, דנפק לבי מדרשא, אייתו לקמיה שתין מני דמא טהרינהו, הוה קא מרנני רבנן ואמרי, סלקא דעתך לית בהו חד ספק, אמר להו, אם כמותי הוא יהיו כולם זכרים ואם לאו תהא נקבה אחת ביניהם, היו כולם זכרים, ואסיקו להו אלעזר (כן היא הגירסא בעין יעקב) על שמיה.

ובשורת תשב"ץ סימן רצ"א ראיתי, שפעם אחת נולד נכד להרמב"ן, ומצד השני היה הגולד נכד גם לרבנו יונה גירונדי שנפטר לא מומן, ואמר

אז הרמב"ן, אף על פי שמהראוי היה לקרוא לילד בשמי, בכל זאת רוצה אני שיקראוהו בשם זקנו רבי יונה, על שם זורח השמש ובא השמש (קהלת א. ה), שעם תולדתו של זה היהד יזרח השמש בה במדה שבא השמש בפטירתו של רבנו יונה עכ"ל שם.

מזה נראה מפורש שלולא זאת היה הרמב"ן קורא לנולד כשמו, **חזינן שגם בזמן הראשונים היה הנוהג לקבוע לנולדים שמות כשם של אנשים חיים**, כנוהג שהיה בזמן התלמוד וכמו שהבאנו מההיא דשבת וההיא דבבא מציעא.

אולם בזמננו הנוהג הוא, לקבוע שמות הנולדים רק על שמם של מתים. וכן ראיתי כתוב במדרש רבה פ' תולדות בזה הלשון: אמר רבי יוסי הראשונים על ידי שהיו מכירים את יחוסיהם היו מוציאים שמם (של הנולדים) לשם המאורע, אבל **אנו שאין מכירים את יחוסנו אנו מוציאים את שמותנו לשם אבותינו עיי"ש במדרש**.

ומעם הדבר נראה, כי **בזמן הזה שאנו נעים ונדים בגלות** סחופים ודוויים מן הראוי לנו לזכור את השתלשלות יחוסנו על ידי זה שאנו נקראים בשם אבותינו נוחי הנפש.

וגם בתלמוד מצינו שנהגו לתת לבנים הנולדים את שמות אבי אבותיהם, כדאיתא בגיטין דף ל"ג ע"ב, "אמר לפניו רבי פרטא בנו של רבי אלעזר **בן פרטא** בן בנו של רבי פרטא הגדול, והובא גם בכתובות דף ק' ע"א עיי"ש, וכתבו שם התוס' בכתובות וז"ל, פי' דהוא בן בנו של רבי פרטא הגדול, פרטא אביו של רבי אלעזר הוא זקינו של זה, עכ"ל.

הרי לנו שהנהג היה לקרוא את הבן על שם זקנו ולא על שם אביו, דאם לא כן למה קראו אותו דוקא פרטא כשם זקינו ולא אלעזר כשם אביו, אלא על כרחך שנהגו לקרוא את הנולדים בשם אבי אבותיהם.

אכן אין להביא מזה ראיה שהנהג היה לקרוא את הנולדים דוקא על שם המתים ולא על שם החיים, ומשום הכי קראו אותו דוקא בשם פרטא

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ח' קכה

על שם אבי וזקנו שכבר היה מת כשנולד ולא אלעזר כשם אביו שהיה חי, דמנלן לנו זאת לומר שזקיננו ר' פרטא כבר היה מת כשנולד, **דילמא היה עדין בחיים** חיתו, ואף על פי כן קראו את הנולד דוקא כשמו ולא כשם אביו, מפני הכבוד, אף על פי ששניהם היו בחיים, כי מפני הכבוד היה הנוהג לקרוא את הנולדים דוקא בשם אבי אבותיהם ולא כאבותיהם, כדמצינו בהאי עובדא דהרמב"ן שהבאנו לעיל בשם התשב"ץ, דאי לאו הקרא שלה «וורח השמש ובא השמש», היה הרמב"ן קורא לבן בנו כשמו למרות שהיה בחיים, ועל כרחך צריך לומר שמפני הכבוד היה הנוהג לקרוא את הנולדים כשם אבי אבותיהם אף על פי שהם בחיים.

ועיין עוד שם בגיטין דף ל"ד ע"ב, «והלכתא כנחמני, ופירש רש"י שם, דהיינו אביי דאמר גלוי דעתיה בגיטא לאו מילתא היא, ועוד פירש, ונראה בעיני דעל שם שרבה בר נחמני גידל אביי בביתו ולמדו תורה שהיה יתום השיאו את שם אביו נחמני, רבה סתם הוא רבה בר נחמני».

וגם מכאן נראה שמפני הכבוד היו קובעים את שמות הבנים כשמות אבי אבותיהם, דאם לא כן למה השיא רבה את שמו של אביי דוקא כשם אביו נחמני, ולא רבה כשם של עצמו, אולם **גם מכאן אין להוכיח שהנוהג היה לקבוע את השמות דוקא על שמם של מתים, ומשום כי השיא רבה את שמו של אביי לא כשמו של עצמו רבה, אלא נחמני כשם אביו המת, דמאן יימר לן שנחמני היה מת אותה שעה, דילמא חיתו עוד היתה בחיים, כאמור לעיל גבי ר' פרטא.**

הן אמת דמצינו שהמנהג היה בומן התלמוד לתת לנולדים את שמות המתים, כדאיתא במועד קטן דף כ"ה ע"ב, ר' חנין חתני דבי גשיא הוה, לא קא הוה ליה בני, בעא רחמי דהוה ליה, ההוא יומא דהוה ליה נח נפשיה, פתח עליה ההוא ספדנא, וכו', בעת חנינתו אבד חנינו, אסיקו ליה חנן על שמיה.

הרי לנו מפורש כאן בגמרא, שקראו את הנולד כשם אביו המת, אולם כמוכח שאין להביא מכאן ראיה דדוקא על שם המתים היה הנוהג לקבוע את השמות ולא כשם החיים.

והנה ביומא דף ל"ח ע"ב איתא, מאי ושם רשעים ירקב, אמר ר' אלעזר דלא מסקינן בשמייהו, מתיב רבינא מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו, בכל יום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו זהב לבית המקדש וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו ועליה קונן ירמיה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים, משיבה רוח הקודש ואומרת אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא, ופירש רש"י, אלמא מסקינן בשמייהו דהא דואג האדומי רשע היה וזה קראו לתינוק בשמו, ומשנינן בגמ' חזי מאי דסליק ביה, ופירש רש"י, ראה מה עלתה ביה, שנשחט.

ולכאורה מכאן ראייה שהנוהג היה לקרוא לנולדים על שם המתים, ודוקא תינוק זה שנקרא על שמו של דואג האדומי עלתה לו שנשחט על ידי אמו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, אבל לקרוא לתינוקות על שמות מתים שאינם רשעים שפיר דמי ועל כגון דא נאמר זכר צדיק לברכה, וכדאיתא התם בגברא על בן קמצא שלא רצה ללמד על משעה הכתם נאמר ושם רשעים ירקב ועל הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה עיי"ש.

אבל באמת אין מכאן ראייה כלל, שאין המדובר כאן בנתינת שם לתינוק על שמו של מת לזכרו כמו שנהוג עכשיו בימינו, וההוא מעשה בדואג בן יוסף, אין הכוונה שקראו אותו על שמו של דואג האדומי ולזכרו, אלא נתנו לו סתם את השם דואג, ואף על פי כן לא עלה שם זה יפה והתינוק הזה נשחט על ידי אמו, ומה דאמר ר' אלעזר התם בגמרא "דלא מסקינן בשמייהו" כוונתו היא, דאף על פי שלא נותנים את השם על שמם וזכרם של הרשעים, מכל מקום לא מסקינן בשמייהו, לתת לנולדים שם שהוא דומה לשם הרשעים, אבל שם שאינו דומה לשמותיהם של רשעים ודאי שאנו נותנים לתינוקות, אף על פי שלא נותנים את השמות הללו דוקא על שמם ולזכרונם של מתים, ומה שפירש רש"י שם, דהא דואג האדומי רשע היה, וזה קראו לתינוק בשמו, הוא לאו דוקא, ואין כוונתו כלל לומר שקראו לתינוק זה על שמו של דואג האדומי ולזכרו, אלא כוונתו לומר שנתנו לתינוק זה שם שהוא דומה לשמו של דואג האדומי שהיה רשע, ודוק.

והנה הרמב"ם בפ"ו מהלכות ממרים ה"ג כתב, אי זהו מורא ואי זהו כבוד, מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו, **ולא יקרא לו בשמו לא בחייו ולא במותו** אלא אומר אבא מרי, היה שם אביו או שם רבו כשם אתרים משנה את שמם, יראה לי שאין נוהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו, אבל השמות שקוראים בהן את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהן, בכל לשון ובכל זמן, קורא בהן לאחרים שלא בפניו ואין בכך כלום, עיי"ש.

ועי' ברדב"ז שכתב על דברי הרמב"ם, יש תמהין על דברי רבינו למה לא יקרא את אחרים בשם אביו או רבו, ויש לתרץ כיון שהשם הוא פלאי השומע חושב שקורא את אביו או רבו ואיכא זילותא.

מעתה לפי זה בנידון דידן נמי הרי יש זילותא לאביו כשאחרים יקראו לבן בשם אביו, שהרי האב יחשוב שקורין אותו, ולא עוד כשהאב יקרא את בנו בשם של עצמו, הרי השומעים יחשבוהו לחוכא ואיטלולא, כי לא ירגישו שהוא קרא לבנו אלא יחשבו שהוא קורא לעצמו ויחשבוהו למשוגע וחסר דעה, אם כן איכא בזה זילותא הרבה, ובפרט אם ישאר שם הבן כשם אביו, האב יחשוב שסימן רע הוא לו המבשר רעות, מאחר שלפי הנוהג בימינו קובעים את השמות אחרי המתים לזכרם, ואם כן יחשוב שבמהרה ימות כדי לקיים את שם בנו שיהא נקרא אתריו.

ובצוואת ר' יהודה החסיד סי' כ"ג איתא, לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, או שמו כשם חמיו, ואם נשאת ישנה שם האבד אולי יש תקוה, ע"כ.

ובטעמו של ר' יהודה החסיד איכא למימר, דמשום הכי לא ישא אדם אשה כשם אמו או שמו כשם חמיו, שהרי אם ישא אי אפשר יהיה לו לגור ביחד עם חמיו או אי אפשר יהיה לאמו לגור ביחד עם כלתה שהיא אשתו, כי אם שמו יהיה כשם חמיו אי אפשר יהיה לאשתו לקרוא אותו בשמו שהוא כשם אביה משום זילותא דאביה וכמו שכתב הרמב"ם והרדב"ז, וכן אי אפשר יהיה לו לקרוא לאשתו בשמה אם שמה יהיה כשם אמו מפני זילותא דאמו.

קכח

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ח'

הן אמת שיש אומרים שר' יהודה החסיד לא ציוה זאת לבני משפחתו בלבה, מפני שראה בחזון שלא יצליחו בזה, ועוד נאמרו בזה סברות שונות וחדשות וגם האחרונים האריכו בזה לצדד בדברי היתר, עי' בשו"ת נוב"י תנינא חלק אה"ע סי' ע"ט, ושו"ת חתם סופר יו"ד סי' קל"ח ואה"ע ח"א סי' קט"ז, ובחכמת אדם כלל קכ"ג דין ע"ג, ובשו"ת השיב משה סי' ס"ט, בדברי חיים אה"ע סי' ח', באמרי אש יו"ד סי' ס', מטוב טעם ודעת תליתאי סי' רס"ג, בקנאת סופרים בהשמטות סי' כ"ה, ביד שאול סי' ר"מ סעיף ד', ובפתחי תשובה אה"ע סי' ב' אות ז' וסי' ג' אות י"ד, מכל מקום עלינו לחוש לדבריו.

לכן מכל זאת פסקתי לדינא, שיש לשמוע לדברי האב הרוצה להשיא שם אחר לבנו, שהרי גדולה מצות כיבוד אב ואם ומניעת הקריאה בשמם היא אחת מפרטי המצוה כמבואר בקדושין דף ל' ע"ב ובפוסקים, ולזאת יש באמת לקבוע לכן שם אחר שלא יהא דומה לשם אביו וכן יש לתקן את השם באופן חוקי בתעודת הלידה בהתאם לדיני הממשלה, וה' הטוב יצילנו משגיות.